

การกำหนดความหมายของคำจากบริบทกับการแปลสำนวนไทยต้องอาศัยความ
เข้าใจวัฒนธรรมผ่านการใช้กลยุทธ์การแปลสำนวนไทย
**The use of context to determine the meaning of words, as demonstrated by
the translation of Thai idioms that always requires cultural
knowledge and translation strategies**

สุวัณชัย คชเพต

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Suwatchai Khotchaphet

Phra Nakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: suwatchai.k@aru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้กล่าวถึงการกำหนดความหมายของคำจากบริบทกับการแปลสำนวนไทยต้องอาศัยความเข้าใจวัฒนธรรมผ่านการใช้กลยุทธ์การแปลสำนวนไทย โดยนำเสนอเนื้อหาแบ่งเป็น 3 ประเด็น คือ 1. การกำหนดความหมายของคำจากบริบทกับการแปลภาษา 2. การแปลสำนวนไทยจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยต้องอาศัยความเข้าใจวัฒนธรรม และ 3. การใช้กลยุทธ์การแปลสำนวนไทยอย่างไรจึงเหมาะสม ทั้งนี้การรวบรวมข้อมูลและตัวอย่างในบทความนี้ ผู้เขียนได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักการทางภาษาและภาษาศาสตร์ มุมมองด้านความจำเป็นต่อการรู้วัฒนธรรมและที่ไปที่มาของสำนวนทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ตลอดจนได้นำเสนอกลยุทธ์การแปลสำนวนไทยที่เหมาะสมอันเป็นประโยชน์ต่อนักแปลทั้งหมด 5 กลยุทธ์ด้วยกัน ได้แก่ 1. กลยุทธ์การเทียบเท่าโดยการเทียบสำนวนกับสำนวนกันทั้งในภาษาต้นทางและในภาษาปลายทางที่เปรียบเปรยความหมายได้เท่ากัน 2. กลยุทธ์การเทียบเท่าความหมายด้วยการแปลโดยแสดงความหมายเดิมของตัวบทโดยใช้คำพูดใหม่ 3. กลยุทธ์การแปลสำนวนแบบคำต่อคำเฉพาะเมื่อมั่นใจว่าผู้อ่านในวัฒนธรรมภาษาปลายทางจะสามารถเข้าใจได้ 4. กลยุทธ์การแปลโดยตัดทอนข้อความ และ 5. กลยุทธ์การแปลโดยการเติมข้อมูลด้วยคำอธิบายเพื่อให้ความหมายของสำนวนชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้เขียนยังพบว่าการแปลสำนวนในภาษาไทยไม่ได้มีกลยุทธ์ในการแปลแบบใดแบบหนึ่งที่สามารถเลือกมาใช้แปลได้เหมาะสมที่สุดเพียงกลยุทธ์เดียว ทั้งนี้เป็นเพราะไม่ว่าการแปลตัวบทจะอยู่ในรูปของสำนวนหรือถ้อยความแบบใดก็ตาม ผู้แปลจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจเองว่าตัวบทของต้นฉบับเช่นนี้ควรเหมาะสมกับกลยุทธ์เช่นใดมากกว่ากัน หรือบางครั้งอาจจะต้องใช้หลายกลยุทธ์ของการแปลเพื่อนำมาผสมผสานกันให้เหมาะกับบริบทของตัวบทในภาษาต้นฉบับ

* วันรับบทความ: 29 กรกฎาคม 2565; วันแก้ไขบทความ 1 พฤศจิกายน 2565; วันตอบรับบทความ: 5 พฤศจิกายน 2565

Received: July 29, 2022; Revised: November 1, 2022; Accepted: November 5, 2022

คำสำคัญ : ความหมายกับบริบท; ความเข้าใจวัฒนธรรม; กลยุทธ์การแปลสำนวนไทย

Abstracts

This academic paper discusses the use of context to determine the meaning of words, as demonstrated by the translation of Thai idioms that always requires cultural knowledge and translation strategies. This paper is divided into 3 topics as follows 1) Contextual word definitions and language translation. 2) the necessity of Cultural understanding for translating idioms from English to Thai 3) the method to apply the appropriate translation strategies to translate Thai idioms. In order to collect the information and examples for this academic paper, the author reviewed the literature relating to language principles and linguistics, including the perspectives on the necessity of understanding the culture and origins of idioms in both Thai and foreign languages. The author suggested five strategies that translators can use to translate Thai idioms effectively, including 1) an equivalence strategy that compares idioms to other idioms between the source language and the target language whose meanings are the same; 2) strategies for semantic equivalence with the translation that express the original meaning of the text using new words, and 3) strategies for translating idioms verbatim only when ensuring that the reader in the target language will understand them; 4) text-shortening translation strategy; 5) adding descriptions to idioms to clarify their meaning in interpretation strategy. In addition, the author found that no specific translation strategy works best for translating Thai idioms. Rather, several different translation strategies can be used. The translator must choose the most effective strategy for the translation regardless of whether the source text contains any idioms or unusual wording. When adapting a text to its native linguistic environment, it may be essential to combine several strategies.

Keywords: Meaning and Context; Cultural Knowledge; Thai idiom translation strategies

บทนำ

สำหรับปัจจุบันนี้ ถือว่าเป็นยุคสมัยที่มีการแปลข้ามทั้งภาษาและวัฒนธรรมมากที่สุด และเกิดขึ้นอยู่อย่างตลอดเวลา เนื่องด้วยอิทธิพลของภาษาอังกฤษในฐานะภาษานานาชาติที่สำคัญที่สุดในโลกปัจจุบัน จึงทำให้เกิดงานแปลจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง และแปลจากภาษาอื่น ๆ เป็นภาษาอังกฤษด้วยเช่นกันไม่ว่าจะเป็นการเขียนหรือการพูด เพราะว่าการแปลภาษา คือ การถ่ายโอน (transfer) ของภาษาจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่งและถือเป็นกิจกรรมที่มีมาตั้งแต่โบราณ โดยมีสาเหตุมาจากการเผยแผ่ศาสนาและอารยธรรม (Sofer, 1999: 19 อ้างใน ดิษฐ ศรีนราวัฒน์ และชลธิชา บำรุงรักษ์, 2558 : 319) นอกจากนี้ นักวิชาการโดยทั่วไปยังมองว่า การแปลเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ สุพรรณิ ปิ่นมณี (2562 : 39) กล่าวว่า ผู้แปลต้องมีทักษะในการอ่าน การวิเคราะห์ การตีความ รวมไปถึงมีทักษะในการเขียนอีก

ด้วย เพราะผู้แปลต้องสมมติว่าตัวเองเป็นคนอื่น บอกเล่าความคิดของคนอื่นด้วยอีกภาษาหนึ่ง ดังนั้น ผู้แปลในฐานะเป็นผู้ที่ต้องถ่ายทอดความหมายให้ครบถ้วนจำเป็นต้องให้ความสำคัญไม่ว่าจะเป็น ความเข้าใจความหมายของถ้อยคำหรือข้อความ ข้อความที่อยู่นอกเหนือจากองค์ประกอบของความหมายที่อยู่ในคำศัพท์ และความหมายที่เกิดจากการเกี่ยวโยงกันหรือความสัมพันธ์ระหว่างคำศัพท์แต่ละคำ นั่นก็คือ “บริบท” (context) ด้วย (รัชนิโรจน์ กุลธำรง, 2552 : 166) เพื่อให้สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้างไวยากรณ์และความหมายของทั้งสองภาษา รวมถึงการถ่ายทอดด้านลีลาภาษา (stylistic) และประเภทของงานประพันธ์ (literary genre) ได้อย่างสมมูลกัน ตามความเห็นของไนดา (Nida, 1969 : 483-495) การแปลมาจากหลักความรู้ด้านภาษาศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Linguistics) ซึ่งหมายถึงการวิเคราะห์เปรียบเทียบด้านไวยากรณ์และความหมาย นอกจากนี้ ยังรวมถึงความรู้ด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์และภาษาศาสตร์เชิงสังคม เนื่องจากผู้แปลต้องเข้าใจลักษณะหรือประเภทของภาษาที่ใช้ในแต่ละบริบท ตลอดจนความเข้าใจความหลากหลายของภาษาในสังคมด้วย ทั้งนี้หากกล่าวถึงหน่วยทางภาษาที่เป็นกลุ่มคำรวมตัวกันเข้าแล้วสร้างหน่วยความหมายใหม่ เป็นความหมายเฉพาะที่แตกต่างไปจากความหมายของคำแต่ละคำเมื่ออยู่โดด ๆ โดยปกติจะเรียกว่า “สำนวน” เช่น กินข้าว เป็นสำนวนมาจากคำว่า กิน เมื่ออยู่โดด ๆ แปลว่า ทานหรือรับประทานอาหารกับคำว่า ข้าว แปลว่า สามี เมื่อกินกับข้าวรวมกันเข้าจึงเกิดหน่วยความหมายใหม่ คือ เป็นคำเรียกหญิงที่เมื่ออยู่กับสามีคนใดแล้ว สามีมักตาย มิได้รับประทานสามีเป็นอาหารแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามสำนวนเช่นนี้ยังคงเหลือเค้าความหมายของคำเมื่ออยู่โดด ๆ อยู่บ้าง พอให้เดาได้ แต่สำนวนจะไม่เหลือเค้าความหมายเดิมของคำเลยแม้แต่น้อยเมื่อแยกกันอยู่ เช่น ชักดาบ (หนังนี้ไม่ยอมชำระหนี้) ถึงแตก (ขาดเงิน) ปล่อยไก่ (ทำเป็น แสดงความไม่รู้เรื่องราว) ฯลฯ แบบหลังนี้เองที่มักเป็นปัญหาในการแปล เนื่องจากกลุ่มคำมีความหมายแบบคำต่อคำ และมีความหมายโดยรวมเป็นสำนวนด้วย ทำให้ผู้แปลต้องระมัดระวังเลือกความหมายที่ถูกต้อง ต้องแยกแยะระหว่างคำพุดธรรมดากับสำนวน หากไม่ระหนักก็อาจแปลผิดพลาดได้ง่าย ๆ (สุพรรณิ ปันมณี, 2562 : 115-116)

บทความนี้จึงเป็นการนำเสนอถึงประเด็นสำคัญทั้งหมด 3 ประเด็นโดยเฉพาะการแปลสำนวนไทย ซึ่งนักแปลควรตระหนักในการแปล คือ การกำหนดความหมายของคำจากบริบทกับการแปลภาษา เนื่องจาก “บริบท” มีความจำเป็นอย่างมากต่อผู้แปลค่อนข้างมาก นอกจากนี้สิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนออีกสองประเด็นหลัก คือ การแปลสำนวนไทยจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยต้องอาศัยความเข้าใจวัฒนธรรม และการใช้กลยุทธ์การแปลสำนวนไทยอย่างไรจึงเหมาะสม ดังนี้

การกำหนดความหมายของคำจากบริบทกับการแปลภาษา

ในการเข้าใจความหมายของคำบางคำ และข้อความบางข้อความให้กระจ่างชัดเจนขึ้นนั้น กาญจนา นาคสกุล (2544: 14-15) กล่าวว่า ต้องอาศัยข้อความข้างเคียงหรือในบางครั้งต้องอาศัยสถานการณ์ แวดล้อม หรือความรู้เกี่ยวกับตัวผู้พูดผู้ฟัง จึงจะทำให้เข้าใจความหมายของถ้อยคำนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ ความคิดของรัชนีโรจน์ กุลธำรง (2552: 167) ที่ได้จำแนกคำว่า “บริบท” ว่า โดยปกติจะสามารถแบ่งได้เป็น สองส่วน คือ

1. ส่วนที่เป็นตัวภาษาโดยตรง (linguistic context) เช่น ตัวบ่งชี้สัมพันธสาร (discourse markers) ซึ่งมีหน้าที่ถักทอข้อความเข้าด้วยกันเพื่อสื่อความหมาย

2. ส่วนที่ไม่ใช่ตัวภาษา (non-linguistic context) นั่นก็คือ ความรู้รอบตัว หรือความรู้เกี่ยวกับ สิ่งที่เกิดขึ้นในโลกที่เราอาศัยอยู่ (knowledge of word หรือ background knowledge)

ด้วยเหตุที่กล่าวไปข้างต้น ผู้แปลจะต้องเข้าใจบริบทของต้นฉบับ นั่นคือ ต้องมีความรู้ความเข้าใจ ตัวภาษาโดยตรง (linguistic knowledge) และต้องมีความรู้รอบตัว (non-linguistic knowledge) เพื่อให้ สามารถวิเคราะห์ความหมายของข้อความในต้นฉบับได้ ผู้แปลก็ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจบริบทของภาษา ฉบับแปล รวมทั้งต้องมีความรู้ความเข้าใจว่าบริบทส่วนที่ไม่ใช่ตัวภาษา หรือข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปในโลก จึงจะทำให้เข้าใจข้อความในต้นฉบับได้ ซาเบลบีแอสโค (Zabelbeascoa, 1997 : 119-130) กล่าวว่า การ แปลเป็นการสื่อสารของมนุษย์ที่มีความซับซ้อนมากประเภทหนึ่ง เพราะการแปลเกี่ยวข้องกับตัวแปรทั้งในเรื่อง ของตัวภาษาและในเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากตัวภาษา (linguistic and extralinguistic variables) มักมี ข้อจำกัดไม่สามารถที่จะนำมาใช้กับกิจกรรมที่ซับซ้อนเช่นการแปลได้เสมอไป นอกจากนี้การใช้ข้อมูลเกี่ยวกับ ภาษาเพียงอย่างเดียวไม่อาจนำมาใช้เป็นหลักในการแปลที่ได้ผลอย่างน่าพอใจได้ตลอด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระบบ หน่วยคำ (morphology) วากยสัมพันธ์ (syntax) หรือการวิเคราะห์ความหมายของศัพท์ (lexical semantics) เป็นต้น เพราะจะได้เพียงหลักในการแปลที่ไม่น่าพึงพอใจนัก แต่เกณฑ์ที่จะสะท้อนให้เห็น ธรรมชาติของการแปลก็คือ การทำความเข้าใจกับภาษาในระดับที่สูงกว่าประโยคหรือในระดับตัวบท (text) นั้นเอง ซึ่งจะต้องวิเคราะห์ตัวบททั้งในเรื่องการส่งสาร การรับสาร และการตีความตามลักษณะที่ต่างกันไป เช่น ระบบและกลไกของภาษา (language systems) การใช้ภาษาในวรรณกรรม (literary systems) ระบบ การเมืองการปกครอง (political systems) ระบบการตลาด (market systems) ระบบการศึกษา (educational systems) ระบบการสื่อสาร (communication systems) เป็นต้น จะทำให้อธิบาย กระบวนการแปลได้อย่างครบถ้วน (Zabelbeascoa ,1997 : 123 อ้างใน รัชนีโรจน์ กุลธำรง, 2552 : 167) อย่างไรก็ตามผู้เขียนยังมีความเห็นว่า การแปลภาษาที่ดีมุมมองหนึ่งคือการลงมือปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริง เพราะเมื่อ ลงมือปฏิบัติจริงก็จะเห็นปัญหาและตามมาคือการแก้ไขต้นฉบับแปล ซึ่งบางครั้งการอาศัยคำว่าบริบทเพียง

อย่างเดียวอาจจะเป็นเพียงข้อเสนออย่างหนึ่งที่นักแปลควรตระหนัก ทั้งนี้ เบเคอร์ (Baker, 1992 : 5-6) ได้ให้ความเห็นที่เกี่ยวข้องกับ “บริบท” ได้อย่างน่าสนใจว่า “ตัวบท” (text) คือ “หน่วยความหมาย” ไม่ใช่ “หน่วยรูปภาษา” ดังนั้นหากจะค้นหา “ความหมาย” แล้ว ความหมายจะปรากฏขึ้นมาให้เห็นได้ก็โดยผ่านทาง รูปภาษา (forms) หากผู้แปลไม่เข้าใจความหมายของรูปภาษาแต่ละรูปแล้วก็จะเกิดปัญหา จนนำไปสู่การที่ไม่อาจตีความเพื่อจะได้เข้าใจความหมายของตัวบทโดยรวมได้ ตัวอย่างหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจความคิดของ เบเคอร์ได้ว่าเขาได้หมายความว่าอย่างไรโดยการพิจารณาความหมายของประโยคในตัวบทโดยรวม ซึ่งจะส่งผลต่อการถ่ายทอดความหมาย เช่น ในเหตุการณ์หนึ่งสามีกลับบ้านดึก ภรรยาเฝ้ากรออยู่พร้อมกับถามว่า “ก็โหม่ง กี่ยามแล้ว” หน้าที่ของประโยคดังในตัวอย่างไม่ใช่จะต้องตอบเชิงเป็นการถาม-ตอบ ว่า “ตีสองห้านาที” ดังนั้นจึงเป็นธรรมดาที่หน้าที่ของภาษาในตัวอย่างนี้ไม่ได้ต้องการคำตอบ (รัชนีโรจน์ กุลธำรง, 2552 : 168) แต่การใช้รูปภาษาเช่นนี้คือการใช้คำถามในลักษณะที่ไม่ต้องการคำตอบจึงทำให้ภาษาซับซ้อนขึ้น ซึ่งลาร์สัน (Larson, 1998 : 257-258) จะเรียกปรากฏการณ์เช่นนี้ว่า “คำถามเชิงวาทศิลป์” (rhetoric questions) ทั้งนี้ผู้เขียนได้ยกตัวอย่าง ตามที่ ลาร์สันได้แสดงให้เห็นไว้ในกรณีของการตีความที่จะทำให้ลักษณะของการสื่อสารของผู้พูดต่างไปโดยผู้แปลจำเป็นต้องอาศัยการพิจารณาหน้าที่ของประโยคในบริบทนั้น ๆ ว่าแท้จริงแล้ว ต้องการสื่อความหมายโดยอ้อมกันแน่ ตัวอย่างเช่น

ตารางที่ 1 การตีความที่ผู้แปลจำเป็นต้องอาศัยการพิจารณาหน้าที่ของประโยคในบริบท

บริบทที่ 1 (ในสถานการณ์ที่ 1)	ตัวบท (ภาษาอังกฤษ)	บทแปล (ภาษาไทย)
	Mary, why don't you wash the dishes?	แมรี ล้างจานหน่อยได้ไหม
	OK, I will.	ตกลงค่ะ
บริบทที่ 2 (ในสถานการณ์ที่ 2)	Mary, why don't you wash the dishes?	แมรี ทำไมไม่ล้างจาน
	Because I'm just too tired.	ก็เพราะหนูเหนื่อยเกินไปนะ

(Larson, 1998 : 257-258)

จากตัวอย่างของสถานการณ์ที่ 1 และ 2 เมื่ออยู่ในบริบทที่ต่างกัน การแปลรูปประโยคเป็นภาษาไทยจึงต้องถ่ายทอดด้วยรูปประโยคที่ต่างกันไปด้วย ผู้แปลจึงควรจะต้องตีความให้ถูกว่ารูปประโยคในตัวบทต้นฉบับมีหน้าที่อะไรในการสื่อความ ถ้าถ่ายทอดได้ไม่ตรงกับหน้าที่ก็อาจทำให้ความหมายผิดเพี้ยนได้

ในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่า การวิเคราะห์ต้นฉบับแปลโดยแบ่งเป็นคำ ๆ หรือเป็นประโยคก็เพื่อความสะดวกเท่านั้น แม้ว่าการแบ่งภาษาออกเป็นส่วน ๆ เพื่อวิเคราะห์ดูจะไม่สะท้อนความเป็นธรรมชาติของ

การใช้ภาษา แต่หากมีการแบ่งระดับของภาษาในตัวบทแปลก็จะเป็นประโยชน์ เนื่องจากจะทำให้มองเห็นว่า ส่วนใดเป็นปัญหาในการแปลได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเมื่อนักแปลจะแปลตัวบทก็จะละเลยการนำบริบท มาร่วมพิจารณาด้วย นอกจากนี้ผู้เขียนยังเห็นว่า การแปลภาษาที่สมบูรณ์จะคำนึงถึงบริบทเพียงอย่างเดียว ไม่ได้ ยังคงต้องอาศัยการตีความหมายอื่นร่วมอยู่ด้วย นั่นคือ ความหมายเชื่อมโยง (associative meaning) ซึ่งลีช (Leech, 1981 : 9-23) ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภทของความหมายไว้ทั้งหมด 7 ชนิดด้วยกัน คือ 1. ความหมายเชิงมนทัศน์ 2. ความหมายแฝง 3. ความหมายเชิงสังคม 4. ความหมายเชิงอารมณ์ 5. ความหมาย ชวนคะเน 6. ความหมายที่ถูกกำหนด 7. ความหมายเน้นความ แต่ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงความหมาย เชื่อมโยงที่แฝงอยู่ในคำศัพท์ (associative meaning) โดยมีความเกี่ยวข้องกับการกำหนดความหมายของคำ จากบริบทกับการแปลภาษา และได้จำแนกไว้ทั้งหมด 4 ชนิดด้วยกัน คือ 1) ความหมายโดยนัยหรือความหมาย แฝง (connotative meaning) 2) ความหมายทางสังคมหรือความหมายทางวจนลีลา (social meaning) หรือ (stylistic meaning) 3) ความหมายเชิงจิตวิสัยหรือความหมายเชิงอารมณ์ (affective meaning) 4) ความหมายที่สื่อให้คิดถึงสิ่งอื่นหรือความหมายชวนคะเน (reflected meaning) ผู้เขียนจึงเสนอความคิดไว้ 2 ประเด็น ที่มีความเกี่ยวข้องกับการกำหนดความหมายของคำจากบริบทกับการแปลภาษา คือ 1. ความหมาย เชื่อมโยงที่แฝงอยู่ในคำศัพท์ และ 2. ความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปในโลก ดังนี้

1.1 ความหมายเชื่อมโยงที่แฝงอยู่ในคำศัพท์ (associative meaning)

ผู้เขียนจะกล่าวอธิบายความหมาย ที่มีความเกี่ยวข้องกับความหมายเชื่อมโยงที่แฝงในคำศัพท์ และสัมพันธ์กับการกำหนดความหมายจากบริบทกับการแปลภาษาเพียงแค่ 4 ประเภท คือ

1.1.1 ความหมายโดยนัยหรือความหมายแฝง (connotative meaning) คือ ความหมายที่ นอกเหนือความหมายที่เป็นเนื้อหาที่แท้จริงของความหมายมนทัศน์ (conceptual meaning) เพราะส่วนหนึ่ง เกิดจากมีความคาดหวังของเราไปด้วย การที่คิดว่าคำศัพท์คำหนึ่ง ๆ น่าจะมีลักษณะอื่น ๆ ที่เราคิดว่าควรจะมี สาเหตุเกิดจากความแตกต่างของวัฒนธรรม ช่วงเวลาของที่ไปที่มา หรือแม้แต่ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ที่แตกต่างกันไปในแต่ละคน ยกตัวอย่างในภาษาไทยคำว่า “ผู้หญิง” จะมีความหมายในมนทัศน์ว่า เป็นมนุษย์ เพศหญิงที่เติบโตเต็มที่แล้ว และมีความหมายโดยนัยที่นอกเหนือจากด้านกายภาพ ก็คือ ต้องทำอาหารเก่ง อ่อนไหวร้องไห้ได้ง่าย กิริยามารยาทนุ่มนวล สวมกระโปรง เป็นต้น ซึ่งก็จะเปลี่ยนคุณลักษณะดังกล่าวนี้ไปได้ ตามสถานการณ์หรือบุคคลที่ใช้คำดังกล่าว

1.1.2 ความหมายทางสังคมหรือความหมายทางวจนลีลา (social meaning) หรือ (stylistic meaning) คือความหมายที่เกิดจากการที่เมื่อเราได้ยินคำหรือการออกเสียงบางอย่างแล้วรู้ว่าผู้พูดเป็นเพศใด อายุประมาณเท่าใด มีถิ่นกำเนิดจากที่ไหน หรือความสัมพันธ์ของผู้พูดและผู้ฟังเป็นอย่างไร นอกจากนี้ยังสามารถเกิดขึ้นจากลีลาการใช้ภาษาว่าเป็นแบบทางการ (formal) หรือใช้ภาษาปาก (colloquial) ไปจนถึง

คำสแลงและคำไม่สุภาพ รวมถึงประเภทของภาษา (genre) เช่น เพศที่ต่างกันก็ใช้ภาษาต่างกัน ยกตัวอย่าง เช่น ผู้ชายจะใช้คำลงท้ายแสดงความสุภาพ คือ “ครับ” ส่วนผู้หญิงใช้ “ค่ะ” ผู้ชายใช้คำแทนตัวเองว่า “ผม” ส่วนผู้หญิงใช้ “ดิฉัน” (นันทนา วงษ์ไทย, 2561 : 37) ในภาษาอังกฤษมีคำว่า “baby talk” หมายถึงการพูดแบบเด็กเล็กหรือภาษาเด็ก เช่น การลงท้ายคำนามด้วยเสียง [-iy] เช่น “dog” เป็น “doggy” “cat” เป็น “kitty” “dad” เป็น “daddy” หรือ “mom” เป็น “mommy” ดังนั้น ในการแปล เราควรรักษา “ความหมายทางสังคม” นี้ไว้ให้ได้มากที่สุด โดยหาคำเทียบเคียงที่อยู่ในระดับเดียวกัน ผู้เขียนยกตัวอย่างคำในประโยคต่อไปนี้อาจพจนานุกรม Longman Dictionary of Contemporary English ของปี 2003 (Summers, 2003: 463) ว่า “Military service entails frequent changes of domicile.” โดยนำมาเทียบเคียงว่า “บ้าน” คงไม่เหมาะสมกับความหมายแฝงของ “domicile” มากนัก เพราะผู้แปลควรจะหาทางทำให้คำว่า “บ้าน” มีความเป็น “ทางการ” มากขึ้น เช่น “บ้านพัก” หมายถึง “บ้านที่ทางราชการหรือองค์กรต่าง ๆ สร้างขึ้นให้เป็นที่อยู่ชั่วคราวของเจ้าหน้าที่” เป็นต้น (นววรรณ พันธุมธา, 2559 : 684)

1.1.3 ความหมายเชิงจิตวิสัยหรือความหมายเชิงอารมณ์ (affective meaning) คือ ความหมายที่แสดงความรู้สึกและทัศนคติของผู้พูดที่มีต่อผู้ฟังเป็นประเภทของความหมายที่เกิดร่วมกับความหมายประเภทอื่น ๆ เช่นคำว่า “ขี้เหนียว” กับ “ตระหนี่” มีความหมายเหมือนกัน คือ หวงไม่ยอมให้ง่าย ๆ แต่ถ้าใช้คำว่า “ตระหนี่” มีความหมายเหมือนกัน คือ หวงไม่ยอมให้ง่าย ๆ และถ้าใช้คำว่าขี้เหนียวจะแสดงทัศนคติของผู้พูดที่มีต่อคนที่กล่าวถึงว่าหงวนเกินควร ในขณะที่คำว่า “ตระหนี่” ให้ความรู้สึกที่ดีกว่า โดยเห็นว่าผู้ที่ถูกกล่าวถึงรู้จักใช้ไม่สุรุ่ยสุร่าย แสดงให้เห็นว่าคำดังกล่าวมีความหมายเชิงอารมณ์ต่างกัน (นันทนา วงษ์ไทย, 2561 : 38) ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่า ความหมายประเภทนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการให้มีผลกระทบต่ออารมณ์ความรู้สึก (affective) ของผู้รับสารที่ต้องอาศัยความหมายที่แสดงอารมณ์ในถ้อยคำ

1.1.4 ความหมายที่สื่อให้คิดถึงสิ่งอื่นหรือความหมายชวนคะนึ่ง (reflected meaning) เป็นความหมายที่เกิดขึ้นในกรณีที่รูปภาษามีความหมายเชิงมนทัศน์หลากหลายความหมาย และความหมายหนึ่งของรูปภาษานั้นทำให้เรานึกไปถึงอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากการพ้องเสียง ลิซ (Leech, 1981 : 16-17) กล่าวว่า ความหมายประเภทนี้เกิดขึ้นได้เมื่อ “ความหมายในมนทัศน์” ของคำ ๆ หนึ่ง มีมากกว่าหนึ่ง และสื่อให้คิดถึงอีกความหมายหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น คำที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งต้องห้าม (taboo meaning) เช่นคำว่า “cock” กับ “rooster” ในภาษาอังกฤษคำว่า “cock” มีความหมายอีกความหมายหนึ่งที่หมายถึงอวัยวะเพศชายเป็นคำต้องห้าม ผู้ใช้ภาษาอังกฤษจึงเลี่ยงที่จะใช้คำศัพท์ดังกล่าวโดยหากต้องการจะพูดถึงไก่ตัวผู้ก็จะใช้คำว่า “rooster” แทน ทั้งที่สองคำนี้มีความหมายเหมือนกัน (นันทนา วงษ์ไทย, 2561 : 39)

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังเห็นว่ายังมีประเด็นบางประการที่โดยส่วนใหญ่ นักแปลมักเข้าใจผิดว่า การแปลเป็นเพียงการปฏิบัติการทางภาษาเท่านั้น โดยไม่ได้นำความรู้อื่นนอกเหนือจากความรู้ทางภาษามาใช้ ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่า การเข้าใจในความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปในโลก (knowledge of the world) จึงเป็นสิ่งสำคัญด้วยเช่นกัน ดังที่จะได้อธิบายในหัวข้อที่ 1.2

1.2 ความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปในโลก (knowledge of the world)

ความหมายที่เกิดขึ้นในตัวบทเป็นผลจากการสอดประสานกันของความรู้เดิมที่เรามีอยู่กับความหมายของภาษาที่ปรากฏในตัวบทนั้น ๆ กลไกของการประสานกันนี้จะเห็นได้ชัดเมื่อมีการแปลผิด แม้ว่าต้นฉบับส่วนที่แปลผิดนั้นจะใช้ภาษาง่าย ๆ รัชนิโรจน์ กุลธำรง (2552 : 176) ได้ยกตัวอย่างการแปลผิดของผู้ทำความเข้าใจบทบรรยายภาษาไทยของภาพยนตร์เรื่องหนึ่งที่แปลประโยคสั้น ๆ “Throw me a beer.” ว่า “ส่งเบียร์มากระป๋องหนึ่ง” แต่ภาพที่ปรากฏในภาพยนตร์ คือ เบียร์เป็นเบียร์ขวด จากตัวอย่างนี้ทำให้ผู้เขียนเห็นว่า เมื่อผู้แปลขาดความรู้ที่จำเป็น แม้ต้นฉบับจะเป็นประโยคง่าย ๆ ก็ทำให้แปลผิดได้ ดังนั้นเมื่อขาดความรู้ที่จำเป็น เราอาจเข้าใจความหมายของต้นฉบับผิดพลาดไป เพราะต้องแปลต้นฉบับอย่างรีบด่วน ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปในโลกนี้ ซึ่งบางคนก็เรียกว่า “ความรู้เรื่องวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต” (cultural knowledge) จากคำนี้เอง ผู้เขียนจึงเห็นว่า การมีความรู้เรื่องวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตจึงเป็นสิ่งสำคัญอีกประการที่จะใช้ในการแปลสำนวน โดยสุพรรณิ ปิ่นมณี (2562 : 15) ได้ใช้คำว่าวัฒนธรรมพื้นผิวและวัฒนธรรมแฝงฝัง (surface culture and deep culture) วัฒนธรรมพื้นผิว (surface culture) ซึ่งมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัฒนธรรมรูปลักษณ์ (tangible culture) คือสิ่งต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมที่สามารถสัมผัสได้ เช่น อาหารการกิน เทศกาล เสื้อผ้า แฟชั่น การพักผ่อนวันหยุด การเดินทางท่องเที่ยว ฯลฯ ส่วนวัฒนธรรมแฝงฝัง (deep culture) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าวัฒนธรรมที่ไม่มีรูปลักษณ์ (intangible culture) คือ ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม มุมมองที่มีต่อโลกที่แฝงตัวหรือฝังอยู่กับคำพูด พฤติกรรม รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในสังคม การที่ผู้แปลถ่ายทอดไม่ได้ดีก็เพราะไม่นำความรู้ที่เป็นข้อมูลเรื่องต่าง ๆ ที่อยู่นอกเหนือตัวภาษา (linguistic encyclopedic knowledge) มาใช้ในการแปลและเมื่อนำความรู้ในเรื่องตัวภาษามาประกอบการแปลด้วยก็จะทำให้การแปลสัมฤทธิ์ผล ดังนั้น ผู้แปลจะต้องมีทั้งความรู้ความสามารถทางภาษา (language competence) และความรู้เรื่องความเป็นไปในโลก (world knowledge) ร่วมกันด้วย

การแปลสำนวนไทยจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยต้องอาศัยความเข้าใจวัฒนธรรม

สำนวนเป็นส่วนสำคัญของการใช้ภาษาที่สะท้อนระดับทักษะที่มากกว่าปกติ มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาจะมีถ้อยคำ ทั้งที่เป็นถ้อยคำตรงไปตรงมา เข้าใจได้ง่าย และถ้อยคำที่มีได้มีความหมายตรงไปตรงมา เข้าใจยาก ถ้อยคำที่มีได้มีความหมายตรงไปตรงมานี้ คนไทยเรียกว่า “สำนวน” ส่วนคนอังกฤษ อเมริกัน

เรียกว่า “idiom” วีรพงศ์ มีสถาน (2563 : 1) กล่าวว่า สำนวนไทย คือกลุ่มคำสำเร็จรูปที่มีความหมายโดยนัย ในขณะที่ ศยามล ศรสุวรรณศรี (2553 : 2) ก็ได้ให้คำนิยามของสำนวนโดยกล่าวถึงคำจำกัดความที่เน้นความหมายไปทางด้านสุนทรียะไว้ว่า “สำนวนเป็นความงดงามทางภาษาของคนในแต่ละชาติ และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทางความหมายและวัฒนธรรมของเจ้าของภาษา” ในทำนองเดียวกันกับ วรารัตน์ วัชรานนท์ (2544 : 1) กล่าวว่า สำนวนเป็นรูปแบบการใช้ภาษาที่มีการย่อเนื้อความของเรื่องยาว ๆ ให้สั้นลง โดยนำถ้อยคำเพียงไม่กี่คำมาเรียงร้อยจัดวางตำแหน่งให้ได้จังหวะจะโคน บางสำนวนจึงมีลักษณะเป็นกลุ่มคำที่มีเสียงสัมผัส เช่น ก่อร่างสร้างตัว เข้าตามตรอกออกตามประตู ฯลฯ บางสำนวนประกอบด้วยถ้อยคำสั้น ๆ แต่กินความมาก และโดดเด่นที่เนื้อความ เช่น คมในในฝัก ไขในหิน ฯลฯ การคิดสร้างสำนวนขึ้นในภาษาก็เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในโอกาสต่าง ๆ เช่น สั่งสอนให้ลูกหลานประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม หรือใช้สื่อความรู้สึกนึกคิดที่ต้องการดำเนินล้อเลียน เยาะเย้ย ประชดประชัน พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ก็ได้ให้ความหมายของ “สำนวน” ว่า “ถ้อยคำที่เรียบเรียง, โวหาร, บางทีก็ใช้ว่าสำนวนโวหาร เช่น สารคดีเรื่องนี้สำนวนโวหารดี ความเรียงเรื่องนี้สำนวนโวหารดี ความเรียงเรื่องนี้สำนวนลุ่ม ๆ ดอน ๆ; คดี เช่น ปิดสำนวน; ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้ว มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เช่น สอนจะเข้ให้วายน้ำ ร้าไม่ดีโทษปู่โทษกลอง, ถ้อยคำที่แสดงออกมาเป็นข้อความพิเศษ เฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ เช่น สำนวนฝรั่ง สำนวนบาลี, ชื่นเชิงหรือท่วงทำนองในการแต่งหนังสือหรือพูด เช่น สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สำนวนยาขอบ สำนวนไม้เมืองเดิม; ลักษณะนามใช้เรียกข้อความหรือบทประพันธ์รายหนึ่ง ๆ เช่น อิเหนามีหลายสำนวน บทความ ๒ สำนวน...” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 1187) ส่วน รัชณี ขอสัตติกุล (2560 : 2) กล่าวว่า ในหนังสือพจนานุกรมอเมริกัน คือ Webster’s New World Dictionary of the American Language ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “idiom” ไว้ว่า “...an accepted phrase construction, or expression contrary to the usual patterns of the language or having a meaning different from the literal...” นอกจากนี้ ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนพันธุ์, 2543 : 1) ได้สรุปความแตกต่างระหว่างคำพูดกับสำนวน โดยกล่าวว่า คำพูดนั้นเป็นการสื่อสารสารอย่างตรงไปตรงมา เข้าใจกันได้ทันที แต่สำนวนคือ การพูดเป็นชั้นเชิง ไม่ตรงไปตรงมา คิดจึงจะเข้าใจ และกล่าวถึงที่มาของสำนวนว่าเกิดจากมูลเหตุต่าง ๆ เช่น ธรรมชาติ การกระทำ เครื่องแวดล้อม อุบัติเหตุ แบบแผนประเพณี และอื่น ๆ ซึ่งผู้คนใช้สำนวนเป็นเครื่องอบรมสั่งสอน เตือนสติให้คิด บ้างก็พูดเล่นสนุก ๆ หรือเพื่อกระทบกระเทียบเปรียบเปรย เมื่อมีที่มาเช่นนี้ย่อมหมายความว่าสำนวนใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ในขณะที่สำนวนเก่า ๆ อาจค่อย ๆ สูญหายไป ซึ่งผู้แปลควรตระหนักประเด็นดังกล่าวด้วย ล้อม เฟ็งแก้ว (ล้อม เฟ็งแก้ว, 2544 : 56) กล่าวว่า “ถ้อยคำสำนวนในภาษานั้นสัมพันธ์อยู่กับสภาวะแวดล้อมรอบ ๆ ตัวของผู้ใช้และสภาวะแวดล้อมนั้นอาจก่อให้เกิดถ้อยคำสำนวนขึ้นมาได้” และสำนวนที่ผู้คนใช้กันอาจหมดสมัย เมื่อสภาวะแวดล้อมเปลี่ยนไป แต่บางสำนวนกลับคงอยู่ เนื่องจากได้ซึมซับเข้าฝังลึกในใจของผู้ใช้แล้วและมีความเหมาะสมรวมถึงใช้ข้อความได้ดี

นอกจากนี้ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงคำว่า “วัฒนธรรมพื้นผิวและวัฒนธรรมแฝงฝัง” ไว้ในหัวข้อที่ผ่านมา (หัวข้อที่ 1.2) ผู้เขียนเห็นว่าวัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน วัฒนธรรมแฝงฝังจึงคล้ายกับสิ่งที่เป็นนามธรรมที่แอบซ่อนอยู่กับวัฒนธรรมพื้นผิวที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมองเห็นได้ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังกำแพงวัด มิใช่เป็นเพียงภาพวาดเท่านั้น แต่ยังแฝงไปด้วยความคิดความเชื่อทางศาสนา วิถีชีวิต ค่านิยมและอื่น ๆ ประกอบอยู่ด้วย บางครั้งบางอย่างที่ดูเป็นวัฒนธรรมพื้นผิว เช่น การใช้รถยนต์หรือนำเข้าจากประเทศเยอรมันก็อาจมีวัฒนธรรมแฝงฝังรวมอยู่ อาจเป็นวัฒนธรรมแฝงฝังแบบสากล และแบบไทย ๆ เช่น นอกจากจะเป็นผลผลิตอย่างมีคุณภาพใช้เทคโนโลยีสูง วัสดุทนทาน ใช้งานได้นาน ก็ยังมีค่านิยมแบบเฉพาะตัวแฝงอยู่ เช่น การใช้รถยนต์ยี่ห้อนี้เป็นค่านิยมของความเป็นชนชั้นสูง ความมั่งคั่ง หรุษรา สง่างาม เป็นสัญลักษณ์ของความมีรสนิยม เป็นต้น วัฒนธรรมทั้งสองแบบจึงเป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกัน สะท้อนภาพซึ่งกันและกัน ดังนั้นนักแปลจึงเป็นผู้เล่นในบทบาทของสื่อกลางข้ามวัฒนธรรม (transcultural mediator) และต้องถ่ายทอดความเฉพาะตัวในวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่ผู้อ่านในอีกวัฒนธรรมหนึ่ง จึงมีส่วนในการกำหนดสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมที่ผู้แปลต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดทั้งสิ้น รัชนี ซอโสตถิกุล (2560 : 4-5) ได้เสนอความเห็นว่ามีสำนวนอังกฤษและสำนวนไทยที่มีความหมายตรงกันหรือคล้ายคลึงกันอยู่มีใช้น้อย ซึ่งสำนวนอังกฤษและสำนวนไทยเหล่านั้นจะใช้คำตรงกัน เช่น สำนวนอังกฤษ “lead by the nose” มีความหมายและการใช้คำตรงกับสำนวนไทย “งูจงอาง” เป็นต้น นอกจากนี้ สุวัฒน์ คชเพต (2564 : 85-86) ได้กล่าวว่ายังมีสำนวนอังกฤษและสำนวนไทยซึ่งกล่าวถึงความคิดหรือสิ่งเดียวกัน แต่เปรียบกับสิ่งที่ต่างกัน ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ต่างกันนั้น อาจจะมีลักษณะหรือให้แง่คิดที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน เช่น สำนวนอังกฤษ “nip in the bud” มีความหมายตรงกับสำนวนไทย “ตัดไฟแต่ต้นลม” และสำนวนอังกฤษ “jump from the flying pan into the fire” มีความหมายตรงกับ “หนีเสือปะจระเข้” ฉะนั้นถ้าจะแบ่งสำนวนอังกฤษที่มีความหมายคล้ายคลึงกับสำนวนไทยตามลักษณะคำที่ใช้เป็นส่วนประกอบของสำนวนก็จะแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1. สำนวนอังกฤษและสำนวนไทยที่มีความหมายและการใช้คำคล้ายคลึงกัน 2. สำนวนอังกฤษและสำนวนไทยที่มีความหมายคล้ายคลึงกันแต่ใช้คำต่างกันเล็กน้อย และ 3. สำนวนอังกฤษและสำนวนไทยที่มีความหมายคล้ายคลึงกันแต่ใช้คำต่างกัน ด้วยเหตุนี้ผู้ส่งสารในสังคมเดียวกันย่อมเข้าใจกันได้ง่าย แต่หากเป็นการส่งสารข้ามภาษาข้ามวัฒนธรรม ผู้แปลต้องหาหน่วยความหมายที่แท้จริงของสำนวนก่อน นอกเสียจากว่าสำนวนนั้น ๆ มาจากพื้นฐานทางความคิดที่คล้ายคลึงกัน มีมุมมองแบบเดียวกัน เป็นที่รับรู้เข้าใจแบบเดียวกันทั่วโลก ขุนวิจิตรมาตรา (ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนพันธุ์), 2539 อ้างใน สุพรรณิ มณีปิ่น, 2562 : 117) ได้ยกตัวอย่างสำนวนที่มีมโนทัศน์คล้ายคลึงกันเปรียบเทียบให้ดู โดยแปลแบบคำต่อคำ เช่น

ตารางที่ 2 แสดงการเชื่อมโยงสำนวนที่มีมโนทัศน์คล้ายคลึงกันเปรียบเทียบกันในแต่ละภาษา

ภาษาไทย	-	ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่
ภาษาฮิบรู	-	เมื่ออย่างไร ลูกสาวก็อย่างนั้น
ภาษาอังกฤษ	-	ไก่แก่ขันอย่างไร ไก่อ่อนก็ขันอย่างนั้น
ภาษาฝรั่งเศส	-	เกิดจากแม่ไก่ ก็ย่อมชอบคุ้ยเขี่ย
ภาษาญี่ปุ่น	-	ไข่กบ ก็ต้องเป็นลูกกบ

ตัวอย่างดังกล่าวนี้เป็นสำนวนที่แสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ทางความคิดไปในทำนองเดียวกัน เมื่อต้นเหตุเป็นเช่นไร สิ่งที่จะตามมาก็จะเป็นไปในทำนองเช่นนั้น อาจจะมีแตกต่างก็ตรงการยกตัวอย่างเปรียบเทียบที่ต่างกัน นั่นก็เป็นเพราะสาเหตุด้านสิ่งแวดล้อมของแต่ละวัฒนธรรม ดังนั้นผู้แปลจึงละเอียดไม่ได้ในด้านความเข้าใจสำนวนเพราะเมื่อแปลผิดความ ความหมายอาจจะแปลผิดไปได้ ในที่นี้ผู้เขียนจะยกตัวอย่างการแปลสำนวนที่ผู้แปลไม่ได้คำนึงถึงที่มาของสำนวน แต่แปลไปตามความหมายโดยอัตโนมัติตามบริบทความหมาย จากหนังสือ ภาษา วัฒนธรรมกับการแปล : ไทยอังกฤษ ของ สุพรรณิ มณีปิ่น (2562 : 118) ที่ได้ยกตัวอย่างเอาไว้ในข้อที่ 1-2 ดังนี้

1) **ก่อหวอด** หมายถึง การที่ปลากัดตัวผู้สร้างฟองอากาศขึ้นมาเพื่อให้ตัวเมียวางไข่ในขั้นตอนการผสมพันธุ์ หรือสร้างฟองอากาศขึ้นมาในขณะที่กำลังเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้ เป็นสำนวนหมายถึง ก่อการผสมพันธุ์ หรือสร้างฟองอากาศขึ้นมาในขณะที่กำลังเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้ เป็นสำนวนหมายถึงก่อการ เตรียมการเพื่อทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ประท้วง ดังนั้นแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า “brew, prepare, devise, plan, be in the process, form, plot” ขึ้นอยู่กับบริบท

2) **คร่ำหวอด/คร่ำหม้อ** หมายถึง ปลากัดที่เคยก่อหวอดมาแล้วหลายครั้ง เชี่ยวชาญมีประสบการณ์มาแล้ว ผู้ที่คร่ำหวอดอยู่ในวงการต่าง ๆ จึงหมายถึง ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในวงการนั้น ๆ จึงน่าจะแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า “experienced” หรือ “skilled” ถ้าเป็นคนก็คือ “old hand, old timer” หรือ “veteran” คือผู้ที่ผ่านประสบการณ์มาแล้ว

นอกจากนี้ ผู้เขียนเห็นว่าการใช้ภาษาที่อยู่ในชีวิตประจำวันเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่ผู้แปลอาจจะละเอียดไม่ได้ เพราะผู้แปลจำเป็นต้องเข้าใจ “ความหมายตามบริบท” (contextual meaning) ด้วยยกตัวอย่างเช่นในภาษาอังกฤษและภาษาไทยในข้อ 3-6 นี้

3) “Despite his sweet talk, Harry was unable to get Helen to marry him.”

4) “You can’t sweet talk me out of buying a fur coat,” said the wife to her husband.”

5) “ถ้าคุณหลงฟัง คำหวาน ๆ ของเธอ สักวันหนึ่ง คุณจะต้องเดือดร้อนแน่

6) “อย่ามาทำ ปากหวาน เลย ผมรู้เท่าทันคุณหมด”

(รัชนี ขอโสติกุล, 2560 : 141)

จากตัวอย่างสำนวนว่า “sweet talk”, “คำหวาน”, “ปากหวาน” มีความหมายว่า คำพูดหรือ การพูดที่ไพเราะ สุภาพ ยกย่องสรรเสริญผู้ฟัง แต่ไม่จริงใจ เป็นการประจบเพื่อหวังจะได้บางสิ่งบางอย่าง ซึ่ง คนอังกฤษ อเมริกัน และคนไทย มีความคิดตรงกันในการเปรียบเทียบคำพูดที่ไพเราะ ยกย่องสรรเสริญผู้ฟัง แต่ ไม่จริงใจว่าเป็นคำพูดที่หวาน สำนวนอังกฤษ “sweet talk” ที่ใช้เป็นคำนามจึงตรงกับสำนวนไทย “คำหวาน” และที่ใช้เป็นกริยาตรงกับสำนวนไทย “ปากหวาน” หมายถึง พูดจาอ่อนหวาน สำนวนนี้มีความหมายสอง ประการ ความหมายแรก หมายถึง พูดจาอ่อนหวานจริง ๆ ความหมายที่สอง หมายถึง พูดหวานเพื่อประจบ ไม่ได้จริงใจ ความหมายที่สองนี้ตรงกับความหมายของสำนวนอังกฤษ “sweet talk” เมื่อใช้เป็นกริยา ผู้เขียน เห็นว่าเป็นเพราะ สำนวน คือ การใช้คำมีความหมายในเชิงเปรียบเทียบ หากผู้แปลเข้าใจความหมายได้ตาม บริบท การแปลก็จะให้ความหมายครบถ้วนและยังผู้แปลเข้าใจลึกซึ้ง รู้ที่ไปที่มา ความผิดพลาดย่อมไม่ เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม สุพรรณิ มณีปิ่น (2562 : 118) ได้กล่าวว่า การบอกเล่ามโนทัศน์ความหมายแฝงที่มี เรื่องราวของวัฒนธรรมประกอบอยู่มากมายทำให้คนที่อยู่ต่างวัฒนธรรมกันกลายเป็นเรื่องที่ซับซ้อน ผู้แปลต้อง สะท้อนความคิด ความเชื่อ ทศนคติ หรือมุมมองที่ผู้คนในชาตินั้น ๆ มีต่อสิ่งต่าง ๆ ในคำกล่าวที่เป็นสำนวน อย่างสั้น ๆ ผู้แปลต้องใช้วิจารณญาณเฉพาะกิจของตนในการแปลปรับวิธีไปตามสถานการณ์ เนื่องจากภาษา แต่ละภาษาล้วนมีความหลากหลายตามลักษณะทางสังคมของผู้พูด นิวมาร์ค (Newmark, 1981 : 21) ได้ เสนอความเห็น ว่า หากถ้อยคำในภาษาต้นฉบับใช้ภาษาที่ผิดจากมาตรฐานมากเกินไป ผู้แปลควรเลือกแปลแบบ เน้นการสื่อสารมากกว่าการพยายามคงรูปภาษาให้เทียบเคียงกับต้นฉบับ อย่างไรก็ตาม การแปลข้ามภาษา อย่างเท่าเทียมและครบถ้วนไม่อาจกระทำได้ในทุกกรณี เพราะเนื่องจากความแตกต่างระหว่างภาษาและ วัฒนธรรมของผู้ส่งสารและของผู้รับสาร ผู้แปลจึงจำเป็นต้องแปลด้วยความรอบคอบโดยเฉพาะประเด็นด้าน วัฒนธรรมที่แตกต่างหากงานแปลนั้นมีเรื่องวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญ กลยุทธ์การแปลสำนวนจึงเป็นอีก ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการแปลสำนวน ผู้แปลควรเชื่อมโยงกับบริบทที่สำนวนนั้น ๆ ปรากฏร่วมอยู่เป็นหน่วย ทางความหมาย ซึ่งคนในวัฒนธรรมเดียวกันก็จะรู้เรื่องเดียวกัน มีอารมณ์ความรู้สึกอย่างเดียวกันและจะเข้าใจ หน่วยความหมายของกันและกันได้ดี (Baker, 2018 : 67-70) ดังตัวอย่างเช่น สำนวน “เกาะ (ติด) แน่น เหมือนปลิง” (stick (cling) to somebody (something) like a leech) ทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในข้อที่ 7-8 ดังนี้

7) “The police believed that if they followed the criminal, he would lead them to the stolen money, so they stuck to him like leeches wherever he went.”

(Longman Dictionary of English Idioms, 1973 อ้างใน รัชนี ขอโสติกุล, 2560 : 51)

8) “เด็กคนนี้เกาะแม่ (ติด) แน่นเหมือนปลิง ไม่ยอมปล่อยให้คลาดสายตาแม้แต่นาทีเดียว”

(รัชณี ซอโสตถิกุล, 2560 : 51)

จากตัวอย่าง สำนวนในข้อที่ 7-8 ให้ความหมายว่า ติดตามอย่างใกล้ชิด ไม่ยอมปล่อย เกาะติดแน่น ซึ่งทั้งสำนวนในภาษาอังกฤษและภาษาไทยต่างก็เปรียบเทียบกับ “leech” หรือ “ตัวปลิง” ซึ่งเป็นสัตว์ที่เกาะติดแน่นกับตัวคน และดูดเลือดคนกินเป็นอาหาร เมื่อใช้สำนวนนี้กับคน จึงหมายถึง การติดตามอย่างใกล้ชิด โดยไม่ยอมปล่อยให้คลาดสายตาไปได้ นอกจากสำนวน “เกาะ (ติด) แน่นเหมือนปลิง” แล้ว ยังมีสำนวนที่ใช้ว่า “เกาะ (ติด) แน่นเหมือนตุ๊กแก” ด้วย ซึ่งเป็นสำนวนที่ใช้มากกว่า อาจจะเป็นเพราะตุ๊กแกเป็นสัตว์ที่คนไทยคุ้นเคยรู้จักมากกว่าปลิง ตุ๊กแกเป็นสัตว์เลื้อยคลาน เกาะอยู่ตามฝาเรือน มีเท้าที่แผ่ออก เกาะยึดพื้นได้เหนียวแน่นจึงนำมาพูดเป็นสำนวนเปรียบเทียบกับคนที่เกาะแน่นอยู่กับใครหรือสิ่งใดว่า “เกาะแน่นเหมือนตุ๊กแก” ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าเมื่อแปลสำนวนผู้แปลควรคำนึงถึงช่องว่างระหว่างความเข้าใจ ความละเอียดอ่อนในเรื่องนัยความหมายที่คนในวัฒนธรรมอื่น ๆ เข้าไม่ถึงด้วย เมื่อแปลแล้วควรตรวจสอบว่าทำให้เข้าใจผิดหรือมีความหมายอื่นแอบแฝงอยู่เพิ่มเติมหรือไม่ด้วย

การใช้กลยุทธ์การแปลสำนวนไทยอย่างไรจึงเหมาะสม

การแปลสำนวนไทยจากภาษาต้นฉบับสู่ภาษาปลายทางได้ครบความและอรรถรสย่อมต้องอาศัยกลยุทธ์การแปลสำนวนเป็นสำคัญ ซึ่งกลยุทธ์การแปลสำนวนมีหลากหลายรูปแบบในที่นี้ผู้เขียนนำเสนอ 5 กลยุทธ์การแปลสำนวนโดยอ้างอิงแนวคิดจาก สุพรรณิ ปันมณี (2562 : 1126-131) และตัวอย่างสำนวนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษจาก รัชณี ซอโสตถิกุล (2560 : 46) เพื่อมาแนะนำให้ผู้อ่านและผู้แปลเห็นถึงความสำคัญของการใช้กลยุทธ์ในการแปลสำนวนไทย ไว้ดังนี้

1. กลยุทธ์การเทียบเท่าโดยการเทียบสำนวนกับสำนวนทั้งในภาษาต้นทางและในภาษาปลายทางที่เปรียบเทียบความหมายได้เท่ากัน บางสำนวนมีการเปรียบเทียบตรงกันระหว่างภาษาต้นทางและภาษาปลายทาง ในขณะที่บางสำนวนก็เปรียบเทียบไม่ตรงกันเลยแต่ได้ความหมายเท่ากัน ตัวอย่างเช่น สำนวน “ยกธงขาว” “show the white flag” “white flag of surrender” ซึ่งมีความหมายว่า แสดงการยอมแพ้ ไม่สู้ ขี้ขลาด

ดังตัวอย่างข้อ 9-10

9) “He showed the white flag by running away.”

10) “ฉันไม่คิดว่าเขาจะขี้ขลาดเช่นนี้ ยังไม่ทันสู้ ก็ยกธงขาว เสียแล้ว”

(รัชณี ซอโสตถิกุล, 2560 : 136)

สำนวนอังกฤษ “show the white flag” และสำนวนไทย “ยกธงขาว” มีความหมายและที่มาเหมือนกันคือ มาจากการทำสงคราม ฝ่ายใดแพ้ก็ยกธงขาวให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบ ฉะนั้นธงขาวจึงใช้เป็นสัญลักษณ์ของการยอมแพ้ ไม่สู้ ปัจจุบันสำนวนอังกฤษ “show the white flag” ไม่ค่อยใช้กันแล้ว ซึ่งการแปลโดยใช้กลยุทธ์การเทียบเท่าก็สามารถแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า “white flag of surrender” เช่นกัน

2. กลยุทธ์การเทียบเท่าความหมายโดยการตีความสำนวน (interpret) การอธิบาย (explain) หรือการแปลโดยแสดงความหมายเดิมของตัวบทโดยใช้คำพูดใหม่ (paraphrase) เมื่อไม่มีสำนวนในภาษาปลายทางที่ตรงกัน ตัวอย่างเช่น สำนวน “เงินปิดปาก” “hush money” ซึ่งมีความหมายว่า บังคับไม่ให้พูด จำเป็นต้องเงียบ หรือให้สินบน เพื่อไม่ให้พูดความลับหรือขยายเรื่องที่ไมดีต่าง ๆ

ดังตัวอย่างข้อ 11-12

11) “That blackmailer extorted hush money from a husband who had been unfaithful to his wife.”

(รัชนี ขอโสติกุล, 2560 : 218)

12) “ข้าก็เข้าไปดูอุทยาน หมู่พยาบาลสอนให้
ให้สินจ้างชักชิต เงินทองปิดปากไว้”

(ลิลิตพระลอ, 2458 อ้างใน รัชนี ขอโสติกุล, 2560 : 218)

จากตัวอย่างคำว่า “hush” เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้เงียบ สำนวน “hush money” จึงหมายถึง เงินที่ให้แกใครเพื่อที่จะให้คนนั้นปิดปากเงียบ ไม่พูดขยายความลับ เป็นทำนองให้สินบน มีความหมายตรงกับสำนวนไทย “เงินปิดปาก” ซึ่งบางครั้งก็พูดว่า “ค่าปิดปาก” ผู้เขียนเห็นว่า กลยุทธ์การเทียบเท่าความหมายโดยการตีความสำนวนหรือการแปลโดยแสดงความหมายเดิมของตัวบทโดยใช้คำพูดใหม่ ก็จะสามารถแปลเป็น “suppress” “keep silent” ในภาษาอังกฤษได้เช่นเดียวกันเพราะสามารถถอดความเทียบเคียงความหมายได้ตรงกัน

3. กลยุทธ์การแปลสำนวนแบบคำต่อคำเฉพาะเมื่อมั่นใจว่าผู้อ่านในวัฒนธรรมภาษาปลายทางจะสามารถเข้าใจได้ แปลไม่กำกวมและไม่สร้างความสับสน ตัวอย่างเช่น สำนวน “ยิงทีเดียวได้นกสองตัว หรือ ยิงปืนนัดเดียวได้นกสองตัว” “kill two birds with one stone” ซึ่งมีความหมายว่า ทำอย่างเดียวหรือครั้งเดียว แต่ได้ผลสองอย่าง

ดังตัวอย่างข้อ 13-14

13) “We can visit Aunt Jennie and also see New York City on the same trip, thus killing two birds with one stone.”

(รัชนี ขอโสติกุล, 2560 : 107)

14) “ตำรวจที่ไปจับคนเล่นการพนันเมื่อคืนนี้ จับผู้ร้ายที่ลอบขโมยรถยนต์ที่ไปเล่นด้วย เท่ากับเป็นการยิงทีเดียวได้นกสองตัว”

(รัชนี ขอโสติกุล, 2560 : 107)

จากตัวอย่าง สำนวนอังกฤษ “kill two birds with one stone” และสำนวนไทย “ยิงทีเดียวได้นกสองตัว” มีความหมายตรงกันและมีการเปรียบเทียบเหมือนกัน มาจากยิงนก สำนวนอังกฤษสำนวนนี้เป็นสำนวนเก่าซึ่งพบว่าใช้ในราวปี ค.ศ. 1656 ในสมัยนั้นคงจะยังไม่มีการใช้ปืน ฉะนั้นการยิงก็คือหินก้อนเล็ก ๆ ในสำนวนนี้จึงใช้คำ “stone” ส่วนสำนวนไทยไม่ได้กล่าวถึงสิ่งที่ใช้ยิง อย่างไรก็ตาม ก็กล่าวถึงการยิงนกที่ยิงทีเดียวหรือครั้งเดียวและได้นกสองตัว เช่นเดียวกันกับสำนวนอังกฤษที่กล่าวว่า “ฆ่านกสองตัว (โดยยิง) ด้วยก้อนหินก้อนเดียว” หมายถึง การกระทำเพียงครั้งเดียวแต่ให้ผลถึงสองประการ สำนวนไทย “ยิงทีเดียวได้นกสองตัว” อาจจะมาจากสำนวนอังกฤษก็ได้โดยที่คนไทยรับความคิดมาจากสำนวนอังกฤษแล้วมาดัดแปลงคำเล็กน้อย (รัชนี ขอโสติกุล, 2560 : 107-108) ผู้เขียนจึงเห็นว่าการใช้กลยุทธ์การแปลสำนวนแบบคำต่อคำดังสำนวนนี้เกิดเฉพาะเมื่อมั่นใจว่าผู้อ่านในวัฒนธรรมภาษาปลายทางจะสามารถเข้าใจได้ตรงกัน และความหมายที่แปลก็ไม่กำกวม ไม่สร้างความสับสนให้กับผู้รับสาร

4. กลยุทธ์การแปลโดยตัดทอนข้อความ ตัดข้อความทิ้ง (deletion หรือ zero translation) หรือสรุปหรือบีบความหมายรวมเข้าไปในความหมายของเนื้อหาโดยไม่ต้องแปลสำนวนแยกออกมา (compression) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีความหมายในบริบทอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น สำนวน “เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา” “in (at) one ear and out (at) the other” ซึ่งมีความหมายว่า ไม่ได้ตั้งใจฟัง ไม่สนใจ จำไม่ได้ ดังตัวอย่างข้อ 15-16

15) “Mother scolded Martha, but it went in one ear and out the other.”

(รัชนี ขอโสติกุล, 2560 : 103)

16) “เชิดกำลังคิดถึงภาพยนตร์ที่ไปดูมาเมื่อวานนี้ ฉะนั้นสิ่งที่ครูสอนเพียงแค่ เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา เขาเท่านั้น”

(รัชนี ขอโสติกุล, 2560 : 103)

จากตัวอย่างสำนวนอังกฤษ “in one ear and out the other” และสำนวนไทยใช้ “เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา” คือ การที่ปล่อยให้สิ่งที่ได้ยินผ่านหูไปโดยไม่เก็บจดจำไว้แสดงให้เห็นว่า ไม่สนใจ ไม่ตั้งใจฟัง ในหนังสือบางเล่มได้ให้ความหมายของสำนวนอังกฤษ “in (at) one ear and out (at) the other” ว่าหมายถึง ถูกรบกวนเข้าไป ไม่เป็นที่สนใจหรือประทับใจ เช่น The news we told him just went in one ear and out the other. (Longman Dictionary of English Idioms, 1979 อ้างใน รัชนี ขอโสติกุล, 2560 : 103-104) ทั้งนี้ผู้เขียนจึงตั้งข้อสังเกตว่าจากตัวอย่างจะใช้กลยุทธ์การแปลนี้โดยสรุปความหมายรวมเข้าไปในความหมาย

ของเนื้อหาโดยไม่ต้องแปลสำนวนแยกออกมาเพราะมีความหมายในบริบทอย่างชัดเจน (compression) อยู่แล้วจึงทำให้สะดวกต่อการเข้าใจความหมายโดยที่ผู้รับสารสามารถเดาได้จากบริบทในตัวของต้นฉบับ เช่น ตัวอย่างที่ 15 เมื่อโดนคุณแม่ตำหนิ โดยทั่วไปผู้เป็นลูกก็จะไม่สนใจในคำพูดปล่อยให้คุณแม่พูดไป หรือตัวอย่างที่ 16 เมื่อสิ่งที่นักเรียนกำลังคิดถึงอยู่ไม่ใช่เรื่องที่ผู้สอนกำลังพูด จึงทำให้สิ่งที่ครูพูดเข้าหูนักเรียนแต่ไม่เข้าสมองจนไม่เกิดความเข้าใจ

5. กลยุทธ์การแปลโดยการเติมข้อมูลด้วยคำอธิบายเพื่อให้ความหมายของสำนวนชัดเจนยิ่งขึ้น (addition) หรือขยายความ (expansion) ตัวอย่างเช่น สำนวน “มวยวัด” “temple boxing” “(หน้า) ซีดเป็นไผ่ต้ม” “as white as a sheet”

ดังตัวอย่างข้อ 17-18

17) “**temple boxing**: boxing, performing or doing jobs without rules by unskilled, or nonprofessional, or untrained boxers/workers”

(สุพรรณิ ปิ่นมณี, 2562 : 131)

18) “เมื่อถูกจับได้ว่าเขาเป็นคนขโมยเงินไป หน้าของเขาซีดเป็นไผ่ต้มเลย”

(รัชนิ ซอโสติกุล, 2560 : 169)

จากตัวอย่าง ที่ 17 จะสังเกตได้ว่าสำนวนดังกล่าวเมื่อแปลเป็นภาษาไทย “มวยวัด” จะยังไม่สามารถเข้าใจได้ครบถ้วน จึงต้องอาศัยการขยายความมากขึ้นว่า “**boxing, performing or doing jobs without rules by unskilled, or nonprofessional, or untrained boxers/workers.**” การชกมวย ศิลปะการแสดงหรือการทำงานที่ไม่จำเป็นต้องมีทักษะ ไม่มีความชำนาญเป็นมืออาชีพหรือผู้ทำงานหรือนักมวยที่ไม่จำเป็นต้องผ่านการสอน ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่าต้องใช้กลยุทธ์การแปลโดยการเติมข้อมูล เสริมด้วยคำอธิบายเพื่อให้ความหมายของสำนวนชัดเจนยิ่งขึ้น หรืออีกตัวอย่าง ตัวอย่างที่ 18 “ซีดเป็นไผ่ต้ม” ในสำนวนดังกล่าวหากไม่เพิ่มเติมข้อมูลลงไปว่าเกี่ยวกับใบหน้าที่ซีดก็ไม่อาจทำให้เข้าใจความหมายของสำนวนได้อย่างครบถ้วน ทั้งนี้ รัชนิ ซอโสติกุล (2560 : 169) ได้อธิบายว่า คนอังกฤษ อเมริกันเปรียบหน้าที่ซีดขาว เพราะความกลัวสุดขีดหรือไม่สบายกับแผ่นกระดาษขาว ส่วนคนไทยเปรียบกับไผ่ที่ต้มจนเป็นสีซีดขาว อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจคือ กระดาษและไผ่ต้ม ต่างก็มีสีขาวเช่นเดียวกับหน้าที่ซีด จนดูเหมือนเป็นสีขาวและปกติคนเราจะหน้าซีดขาวเมื่อตกใจกลัวหรือเจ็บไข้ไม่สบาย

อย่างไรก็ตาม กลยุทธ์การแปลสำนวนไทยทั้ง 5 กลยุทธ์เหล่านี้ ผู้เขียนมีความเห็นที่สอดคล้องกับสุพรรณิ ปิ่นมณี (2562 : 132) ซึ่งได้เสนอความคิดเห็นว่าไม่มีกลยุทธ์ใดกลยุทธ์หนึ่งที่เหมาะสมกับบทแปลทุกชนิดและเนื้อหาทุกเรื่อง หรือใช้ได้ทุกสถานการณ์ สิ่งสำคัญที่สุดคือผู้แปลควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับงานมากกว่า ดังเช่นตัวอย่าง “ทำงานหน้า” เมื่อแปลในแบบ คำต่อคำ จะได้เป็น “make face beautiful” ซึ่ง

ความหมายที่ได้ก็จะผิดความหมายไป จึงต้องเปลี่ยนกลยุทธ์ไปแปลแบบ เลือกเทียบสำนวนกับภาษาปลายทาง จึงอาจจะเทียบได้ว่า “make a fool of oneself” แต่ก็อาจจะยังไม่ครบความหรือตรงความหมายเสียทีเดียว และหากผู้แปลใช้กลยุทธ์เทียบกับสำนวนปลายทางไม่ได้ก็ต้องใช้กลยุทธ์การตีความก็จะได้คำแปลว่า “bring shame on someone” หรือบางที่อาจเลือกใช้วิธี เสริมคำอธิบาย เช่น ลูกสาวบ้านนี้หนีตามผู้ชายไป ทำงานหน้าพ่อแม่เหลือเกิน แปลได้ว่า “Their daughter has eloped with a man and that has brought shame/disgrace to the family. The embarrassment put the family in an awkward situation” ซึ่งเมื่อผู้แปลพิจารณาว่าการที่ลูกสาวหนีไปกับผู้ชายย่อมสร้างความน่าอายแก่พ่อแม่ ก็อาจจะเลือกตัดสำนวนออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากบริบทกล่าวถึงความเสียใจผิดหวังจนสู้น้ำคนอื่นไม่ติด ก็จะแปลได้ว่า “Their daughter has eloped with a man” เป็นไปในทำนองเดียวกันกับที่ ลาร์สัน (Larson, 1998 : 19) ได้แสดงความคิดไว้ว่า งานแปลทั้งหลายนั้นมักแปลเป็นการผสมผสานกันระหว่างการถ่ายทอดรูปภาษาพร้อม ๆ กับถ่ายทอดความหมาย แต่การถ่ายทอดความหมายโดยใช้ภาษาฉบับแปลที่มีลักษณะเป็นธรรมชาติของภาษานั้น ๆ โดยตลอดก็ไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ทำให้บางครั้งผู้แปลจำเป็นต้องแปลตามตัวอักษรในบางแห่ง แม้ว่าจุดหมายสำคัญคือ การแปลแบบตามธรรมชาติของภาษาแปล (idiomatic translation) หรือการแปลแบบยึดความหมายก็ตาม ลาร์สันยังกล่าวอีกว่า วิธีการแปลที่ไม่เป็นที่ยอมรับ คือ การแปลแบบอิสระไม่มีเหตุผลเกินกว่าจะยอมรับได้ (unduly free translation) แม้ว่าการแปลจะมีจุดประสงค์ต่าง ๆ กัน ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นสอดคล้องกับความคิดดังกล่าวว่าการแปลสำนวนในภาษาไทยไม่ได้มีกลยุทธ์ในการแปลแบบใดที่สามารถเลือกมาใช้แปลได้เหมาะสมที่สุดเพียงกลยุทธ์เดียว ทั้งนี้เป็นเพราะไม่ว่าการแปลตัวบทจะอยู่ในรูปของสำนวนหรือถ้อยความแบบใดก็ตาม ผู้แปลจะเป็นผู้ตัดสินใจเองว่าตัวบทของต้นฉบับเช่นนี้ควรเหมาะสมกับกลยุทธ์เช่นนี้มากกว่า หรือบางครั้งอาจจะต้องใช้หลายกลยุทธ์ของการแปลเพื่อนำมาผสมผสานกันให้เหมาะกับบริบทของตัวบทในภาษาต้นฉบับ

สรุป

สำนวนเป็นการใช้ภาษาในความหมายเชิงภาพพจน์ที่มีอยู่ในทุกภาษา แต่สำนวนก็จะมี ความหมายเฉพาะในแต่ละภาษา ดังนั้น การแปลตามตัวอักษรจะไม่สามารถสื่อความหมายได้ นอกจากนี้ สำนวนย่อมมีเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามกาลเวลาและความคิดของคนในสังคม มีสำนวนเก่า ๆ เป็นจำนวนมาก ที่ได้สูญหายไปไม่ว่าจะเป็นสำนวนไทยหรือสำนวนในนานาภาษาต่างประเทศ อีกทั้งยังมีการเกิดขึ้นใหม่ของ สำนวนในปัจจุบันซึ่งสำนวนเมื่อเกิดขึ้นมาใหม่ในระยะเวลาหนึ่งก็เป็นที่น่าสนใจเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือกักเก็บภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของคนในสังคมนั้นไว้ เมื่อนำความรู้ความเข้าใจด้าน หลักการทางด้านภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะเรื่องของความหมายกับบริบท หรือหลักการแปลภาษามาเป็นพื้นฐาน จึงเป็นกระบวนการสำคัญยิ่ง แม้ว่าการแปลภาษาจะไม่ใช่องค์ความรู้ที่แปลกใหม่ก็ตาม แต่การที่ผู้แปลจะมี

ความรู้ความสามารถในการแปลจากภาษาหนึ่งไปอีกภาษาหนึ่งก็มีใช้เรื่องง่าย เพราะจำเป็นต้องทราบกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการแปลตัวบทนั้น และต้องตระหนักมากกว่าการที่จะสื่อสารให้ผู้รับสารเข้าใจได้ ผู้รับสารย่อมต้องเข้าใจความหมายอย่างครบถ้วน และได้รรถรสจากการแปลไปในเวลาเดียวกัน ในบทความนี้ผู้เขียนจึงนำเสนอให้เห็นว่าการแปลสำนวนไทยผู้แปลควรคำนึงในประเด็นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดความหมายจากบริบทภาษา การแปลภาษา ความเข้าใจวัฒนธรรม รวมไปถึงกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการแปลสำนวนภาษาไทยที่นำมาเป็นพื้นฐานในการคิดว่าควรจะเลือกยืมกลยุทธ์แบบใดหรือเลือกที่จะพิจารณากลยุทธ์ตามความเหมาะสม ไม่ใช่ยึดกลยุทธ์ใดกลยุทธ์หนึ่งเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการแปลภาษาต้นฉบับมาสู่ภาษาฉบับแปลได้ครบถ้วนมากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา นาคสกุล. (2544). *ภาษาไทยวันนี้ : รวมคำภาษาไทยน่ารู้จากนิคยสารสกุลไทยและโทรทัศน์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพื่อนดี.
- ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนพันธุ์). (2543). *สำนวนไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น) ดวงกมล.
- ดิษฐ์ ศรีนราวัฒน์ และชลธิชา บำรุงรักษ์. (2558). *ภาษาและภาษาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นววรรณ พันธุมธา. 2559. *คลังคำ*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2561). *ภาษาและความหมาย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เค.ซี. อินเตอร์เพรส.
- รัชณี ซอโสตถิกุล. (2560). *สำนวนอังกฤษและสำนวนไทยที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน*. (พิมพ์ครั้งที่ 9) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชณีโรจน์ กุลธำรง. (2552). *ความรู้ความเข้าใจเรื่องภาษาเพื่อการแปล: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมภาษาไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ล้อม เพ็งแก้ว. (2544). *ค้นคำ ต้นความ*. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- วรารัตน์ วัชรานนท์. (2544). *การศึกษารูปภาษาที่ใช้เป็นสำนวนในไทยในปัจจุบัน*. สาขาวิชาภาษาไทย. คณะอักษรศาสตร์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วีรพงศ์ มีสถาน. (2563). *สำนวนไทย ที่ไปที่มา*. นครปฐม: พรินเทอรี่ ศาลายา.

- ศยามล ศรสุวรรณศรี. (2553). *การแปลสำนวนในวรรณกรรมชุดนาร์เนีย เรื่อง ตู๊พิควง และผจญภัยโพ้นทะเล เป็นภาษาไทย โดย สุธนา บุญะรัตเวช*. สาขาวิชาภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการสื่อสารและการพัฒนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุพรรณิ ปิ่นมณี. (2562). *ภาษา วัฒนธรรม กับการแปล: ไทย-อังกฤษ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวัณชัย คชเขต. (2564). หลักการทางภาษาศาสตร์กับกลยุทธ์การแปลสำนวนภาษาไทยจากฐานความเข้าใจวัฒนธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*. 43 (1), 69-91.
- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. (1st Ed). New York: Routledge.
- Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. (3rd Ed). New York: Routledge.
- Larson, M.L. (1998). *Meaning-Based Translation*. (2nd Ed). Lanham: University Press of America, Inc.
- Leech, G. (1981). *Semantics: The Study of Meaning*. (2nd Ed). Middlesex: Penguin Books.
- Newmark, P. (1981). *Approaches to Translation*. (1st Ed). Oxford; New York: Pergamon Press.
- Nida, E. A. (1969). Science of Translation. *Language*, 45 (3), 483-498.
- Summers, D. (2003). *Longman Dictionary of Contemporary English*. (New Ed). Essex: Pearson Education.
- Zabelbeascoa, P. (1997). *Language awareness and translation*. L. van Lier and D. Corson (Eds.), *Encyclopedia of language and education volume 6: Knowledge about language*. 119-130. Springer, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.